

Απόσπασμα από το Πρόγραμμα της Παράστασης

Αμμοχώστος Βασιλεύουσα
Κυριάκου Χαραλαμπίδη

Πρεμιέρα 29 Ιουνίου 1993 – Πύλη Αμμοχώστου

Κυριάκος Χαραλαμπίδης

Σημαντικός σύγχρονος Κύπριος ποιητής. Γεννήθηκε το 1940 στο χωριό Άχνα της επαρχίας Αμμοχώστου. Αποφοίτησε από το Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου το 1958 και στη συνέχεια σπούδασε ιστορία και αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1958 – 64). Παρακολούθησε επίσης μαθήματα θεάτρου στην Αθήνα (1962 – 64) και σεμινάριο ραδιοφωνίας στο Μόναχο (1972 – 1973).

Εργάστηκε ως καθηγητής φιλολογίας στην Κύπρο (1965 – 1968)/ επίσης κατά το 1966 – 1967 δίδαξε στη σχολή θεάτρου του Εύη Γαβριηλίδη στη Λευκωσία. Το 1968 μεταπήδησε στη ραδιοφωνία, εγκαταλείποντας την εκπαίδευση. Προσελήφθη το 1968 στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου όπου τώρα είναι προϊστάμενος του Πρώτου και Δεύτερου Προγράμματος.

Παράλληλα ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης ανέπτυξε κι άλλη αξιόλογη δραστηριότητα. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου, της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών, του κυπριακού τμήματος του διεθνούς Π.Ε.Ν. κ.α. οργανώσεων. Επίσης μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου Κυπριακού Συνδέσμου Παιδικού και Νεανικού βιβλίου, μέλος της Πολιτιστικής Επιτροπής Γραμμάτων της Μορφωτικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Παιδείας, Πρόεδρος της Καλλιτεχνικής Επιτροπής του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου. Παρουσίασε επίσης ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά προγράμματα κι έγραψε ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά κείμενα. Συνεργάστηκε με διάφορα έντυπα της Κύπρου και της Ελλάδας όπου δημοσίευσε ποίηση άρθρα, μελέτες και δοκίμια. Υπήρξε από τους ιδρυτές του φοιτητικού περιοδικού Εστία (1960).

Με την ποίηση ασχολήθηκε από τα μαθητικά του χρόνια. Την πρώτη του ποιητική συλλογή εξέδωσε το 1961. μέχρι σήμερα (1990) εξέδωσε άλλες 5 ποιητικές συλλογές και έχει τιμηθεί με σημαντικές διακρίσεις. Ποιήματα του έχουν περιληφθεί σε διάφορες ανθολογίες κι έχουν μεταφραστεί σε ξένες γλώσσες. Καθιερώθηκε επίσης ως ένας από τους κορυφαίους σύγχρονους Έλληνες ποιητές. Εκδομένα έργα του:

1. Πρώτη Πηγή (Αθήνα 1961)
2. Η Άγνοια του Νερού (Αθήνα, 1967)
3. Το Αγγείο με τα Σχήματα (Λευκωσία, 1973. Κρατικό βραβείο ποίησης του Κυπριακού Υπουργείου Παιδείας).
4. Αχαιών Ακτή (Λευκωσία, 1977 Κρατικό Βραβείο ποίησης του Κυπριακού Υπουργείου Παιδείας).
5. Αμμόχωστος Βασιλεύουσα (Αθήνα, 1982. Κρατικό βραβείο ποίησης του Κυπριακού Υπουργείου Παιδείας).
6. Θόλος (Αθήνα, 1989 Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών).

Η ρωμαλέα ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη έχει ως πηγή έμπνευσης τον Κυπριακό χώρο και τον κόσμο της Κύπρου, ιδιαίτερα δε επικεντρώνεται σε μεγάλη Κυπριακή τραγωδία από το 1974 και εξής, την οποία και προεκτείνει σε δραματικές πανελλήνιες και παναθρώπινες διαστάσεις.
(Από την Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος 14^{ος})

Όταν άρχισα να συνθέτω την Αμμόχωστο Βασιλεύουσα είχα την αίσθηση πως έγραφα ένα ερωτικό μυθιστόρημα. Αυτό ήταν το πρώτο κρούσμα απειθαρχίας προς το έργο. Γιατί ακολούθησε και δεύτερο, μείζον του πρώτου: στην παράκληση κάποιου φίλου να του προτείνω μια μέρα ένα θεατρικό έργο, του υπέδειξα με πάσα σοβαρότητα την Αμμόχωστο Βασιλεύουσα.

Αυτές οι δυο ανορθοδοξίες επιβεβαιώναν μέσα μου τον κανόνα μιας αυστηρά ορθόδοξης γραμμής (με τη θρησκευτική του όρου σημασία), που είναι ακριβώς ορθόδοξη επειδή εμπεριέχει τη δυνατότητα της υπέρβασης της. Με άλλα λόγια, θέλω να πιστεύω πως το ίδιο το έργο προκαλούσε τη μοίρα του χάρη στα έμφυτα σπέρματα παρέκκλισης από τον κανόνα, που αναζητούσαν μιαν άλλου είδους τάξη, πέρα των φαινομένων του κόσμου της λογοτεχνίας.

Πρακτικότερος τρόπος «αποκατάστασης» (δηλαδή αποδεικτικής «αναγνώρισης») του έργου δεν υπήρχε από το ίδιο το σκηνικό ανέβασμά του.

Απ' όλους ένας πιο πολύ το πίστεψε βαθιά, «σαν έτοιμος από καιρό, σαν θαρραλέος», ο Φώτος Φωτιάδης. Από εκείνη τη στιγμή το πράγμα δούλευε στο μυαλό μας, για εφτά ή και περισσότερα χρόνια, με περιοδικές επανεμφανίσεις και συνταρακτικές θεοφάνειες. Ήταν φορές που η συνομιλία μας – τουτέστιν η συνάντησή μας – ανακαλούσε μνήμες αρχαϊκές, σε μιαν αναγωγή προς την τελετουργική πράξη (τα δρώμενα) του θεάτρου και το διθύραμβο.

Η συναρπαστική αυτή περιπέτεια της μετάλλαξης των λέξεων σε πράγματα, ή του λόγου σε σάρκα, επαναβεβαίωνε τον ουσιώδη χαρακτήρα της ίδιας της ποίησης αλλά και του θεάτρου (που άλλωστε ξεκίνησε με λόγο ποιητικό). «Η ποίηση προκαλεί συμπύκνωση του συναισθήματος. Ακριβώς όπως και το θέατρο», παρατήρησε πρόσφατα μια διακεκριμένη Ιρλανδή ηθοποιός.

Αυτό επαληθεύει για άλλη μια φορά την πίστη μου ότι η ποίηση δεν γίνεται με τα λόγια αλλά με τον ίδιο το λόγο, ο οποίος εφ' εαυτού διαθέτει όλη τη δυναμική ης πράξης: «Και είπεν ο Θεός, γεννηθήτω φως. Και εγένετο φως».

Συχνά όταν γράφω έχω την αίσθηση ότι μια λέξη είναι αληθινή (υπαρκτή, πραγματική), μονάχα όταν έχει γεύση και άρωμα – αν μπορείς δηλαδή να τη νιώθεις τραγανή στον ουρανίσκο σου. Τις λέξεις πρέπει να μπορούμε να τις τρώμε και να τις πίνουμε. Όπως το σώμα και το αίμα του Χριστού.

Σύμφωνα με την ίδια λογική, η Αμμόχωστος είναι η έκτυπη θέαση, η ανάγλυφη εξεικόνιση των συμβόλων της λατρευτικής μας διάχυσης, ο εναγκαλισμός του οράματος, η περιπαθής γεωγράφηση αλλά και η μυθική εξιστόρηση των δεινών του λαού μας. Όλα αυτά, που με κατάλληλο φωτισμό αποδεσμεύουν την εκρηκτική τους ενέργεια και τις ανάλογες εντάσεις, γίνονται σκηνικά κατορθώματα, καθώς φανερώνουν τη μυστική σχέση της τέχνης με τη ζωή.

Μια σχέση που με φέρνει σε συγκεκριμένη οπτική γωνία και με βοηθάει να καταλάβω πως ο πολύπαθος λαός μας είναι το σώμα μου και πως κλήρος μου

είναι να σηκώσω για λογαριασμό του το βάρος της μνήμης και την ευθύνη του ιστορικού του χρέους.

Το παράδοξο είναι που χάνοντας από το φάσμα μου την Αμμόχωστος, επανεύρισκα – τότε που έγραφα το έργο – με ονειρική διεργασία τον άδυτο χώρο της πόλης, την ανόθευτη ομορφιά της. Έτσι επανατοποθετούσα τα πράγματα σύμφωνα με την εσωτερική τάξη, που απένειμε δικαιοσύνη στο όραμα της ζωής και στη μυστική ιεράρχηση του κόσμου.

Θα ήθελα να υπογραμμίσω την αξία του ματιού, όταν κοιτάζει τα πράγματα. Έρχεται κάποια στιγμή που τα ίδια τα πράγματα μεταστοιχειώνονται μέσα από το ιδώμα του ματιού. Αποκτούν μια διάσταση σαγήνης, γίνονται αυτό που θα λέγαμε «πυροφόρος ανάβασις». Για να φέρνουν στο νου τον προφήτη Ηλία – τον γιορτάζουμε 20 Ιουλίου, ανήμερα της τουρκικής εισβολής που ανέβηκε τους ουρανούς με τ' αλόφλογο άρμα του. Αυτό εξάλλου, παρεκόνισε το θάμβος της Ανάληψης του Ιησού στην πορεία προς Εμμαούς, όταν οι μαθητές που περπάτησαν μαζί του, κουβέντιασαν μαζί του και δεν κατάλαβαν πως αυτός που τους μιλούσε ήταν ο Κύριός τους. Και ο Ευαγγελιστής Λουκάς, που περιγράφει τη σκηνή προσθέτει: «Αυτών δε διηνοίχθησαν οι οφθαλμοί και επέγνωσαν αυτόν. Και αυτός άφαντος εγένετο απ' αυτών». Το συμπέρασμα είναι καθαρό. Βλέπουμε αληθινά, μονάχα όταν χάσουμε το πολύτιμο που είχαμε. Το αντικρίζουμε τότε στην εσωτερική του διάσταση, σε ένα επίπεδο αφθαρσίας και θάμβους. Προϊδεασμός της Βασιλείας των Ουρανών.

Με όλα όσα είπα, διέγραφα, ελπίζω, το πλαίσιο με το οποίο προτείνω να ιδωθεί η Κυπριακή τραγωδία. Ο λαός μας θα επιβιώσει πνευματικά αν καταφέρει να δει το μυστικό νόημα του κύκλου των παθών του. Αν μεταγγίσει την εικόνα της πόλης – φάντασμα σε αίμα πυροφόρου αναβάσεως. Αν μπορεί να κυριαρχεί πάνω στο σπαραγμό του μες την βεβαιότητα μιας οικουμενικότερης αντίληψης του κόσμου και της ιστορίας.

Δεν θα είχα άλλα να προσθέσω παρά μονάχα ετούτο: ότι για να ιδούμε τα πράγματα και να μπορέσουμε να τα χωρέσουμε μέσα μας χρειάζεται πρώτα ν' αξιωθούμε μια τέτοια πόλη. Από εμάς εξαρτάται πόσο κοντά ή πόσο μακριά είναι η πόλη – όραμα και πόσο απέχουμε ακόμα από αυτήν. Από εμάς και από την ποιότητα του πόνου μας. Που μετατρέπεται σε αληθινή ευδαιμονία χάρη στη μαγική θλίψη, της οποίας η δύναμη είναι ακριβώς αυτή: να παραμένει απαρηγόρητη.

Ευχαριστώ τους συλλειτουργούς συμπολίτες μου, που τους επανευρίσκω γύρω από το βωμό της τραγικότητας του τόπου. Ευχαριστώ το «θέατρο ένα», ευχαριστώ τον γενναιόδωρο σκηνοθέτη, ευχαριστώ τους ψυχωμένους ηθοποιούς και όλους τους συντελεστές της παράστασης για την κοινότητα του πόνου, ευχαριστώ τον σεμνό σκηνογράφο, την ομάδα χορού «Ροές» που κάνει ν' αναβλύζει τ' αρτεσιανό νερό της μυστικής αγάπης προς την πατρίδα, ευχαριστώ τον αναστάσιμο μουσουργό που έσκυψε πάνω από την Αμμόχωστο και πάνω από τους ιερούς αγνοουμένους μας – κάτω από το βλέμμα του Κυρίου της Ζωής.

Κυριάκος Χαραλαμπίδης

Ένας Πρόλογος

Προσερχόμαστε στον ιερό χώρο της Θυμέλης για να σαρκώσουμε μια πόλη. Με την δύναμη του λόγου και της μουσικής επιστρατεύουμε την νόηση και ενεργοποιούμε την ψυχή μας.

Η κίνηση κι ο χορός μέσα σ' ένα συγκεκριμένο λειτουργικά θεατρικό χώρο ολοκληρώνουν την προσπάθειά μας να πλάσουμε συμβολικά το σώμα της Αμμόχωστος και μαζί μ' αυτήν το σώμα ολόκληρης της κατεχόμενης Κύπρου – την Κερύνεια, τη Μόρφου, τη Λάπηθο, κι άλλα «Καρτερικά Ελληνικά» κομμάτια του είναι μας, της μνήμης μας – της ουσίας της ύπαρξής μας.

Κι αυτή η τελετή, αυτό το ποιητικό – θεατρικό δρώμενο, μας φέρνει κατ' ευθείαν σ' επαφή με την ολοζώντανη υπόσταση της Αμμόχωστος κι όλης της σκλαβωμένης Κύπρου.

Και μεταλαμπαδεύουμε αυτή την εμπειρία μας σε σας, τους συλλειτουργούς θεατές, για να ολοκληρωθεί έτσι η Θεατρική Πράξη, που σπάζει τα φράγματα, τα συρματοπλέγματα, τις πράσινες (ή κόκκινες ή μαύρες) γραμμές και μας πάει σήμερα, απόψε, τώρα στην Αμμόχωστο (και σ' όλη την μη ελεύθερη Κύπρο) και θα μας κάνει να σεργιανήσουμε στις γειτονιές μας εκεί, να κολυμπήσουμε στη θάλασσά της, να πιούμε καθαρίο νερό από τα κεφαλόβρυσά μας και να την φέρει απόψε ζωντανή κοντά μας – σώμα και αίμα- για μια μετάληψη, που κανένας «Απίλας» και κανένας βάρβαρος δεν θα μπορέσει να μας εμποδίσει να κάνουμε.

Πάνω στον Αρχαίο Βωμό της Σαλαμίνας, τα Ιερά Σκεύη της Αμμόχωστος μεταπλάθουν την Πόλη και την φέρνουν μπροστά μας γεμάτη ζωή, φωνές, ανθρώπους, πουλιά, πορτοκάλια, όραμα κι αλήθεια, ιερή θεία κοινωνία, βαθειά επικοινωνία με τη γης μας, τις πόλεις και τα χωριά μας, τους «δρυμούς και τις χαράδρες» και τις ζωντανές ψυχές των προγόνων μας, που σαν Ακρίτες – ορατοί και αόρατοι – μάχονται και κρατάνε την Αμμόχωστο, τον Πενταδάκτυλο και την Κύπρο ολόκληρη, βαθιά, μυστικά και πλήρως, δική μας για πάντα.

Απόψε η Αμμόχωστος είναι εδώ. Μας καλωσορίζει στην αγκαλιά της και μεις μπαίνουμε μέσα σ' αυτήν όπως μέσα σε μια εκκλησία. «Κινούμεθα και Εσμέν» εντός της πόλεως. Μιλούμε, τραγουδάμε και χορεύουμε εδώ – και εκεί – ταυτόχρονα. Απόψε βρίσκουμε τον τρόπο, εσείς κι εμείς «να διασπάσουμε την γραμμή, πάμε πετώντας ίσαμε κει, τα βλέπουμε όλα όπως δεν τα είδαμε ποτέ σ' ειρηνικούς καιρούς και μετρημένους».

Φώτος Φωτιάδης

Το να διαβάσεις μουσικά τον Κυριάκο Χαραλαμπίδη είναι δύσκολη υπόθεση. Εν πάση περιπτώσει, προσπάθησα. Ευχαριστώ τον Φώτο Φωτιάδη για αυτή την ευλογημένη προσπάθεια. Ευχαριστώ τη διεύθυνση και τους ηθοποιούς του «θεάτρου ένα», τις «Ροές», τον σκηνογράφο και όλους τους συντελεστές της παράστασης για την αγάπη τους.

Κυριάκο Χαραλαμπίδη, μου χαρίζεις μια απ' τις πιο ευτυχισμένες στιγμές στην μουσική μου πορεία.

Μάριος Τόκας

Στο τελευταίο σου βιβλίο Αμμόχωστος Βασιλεύουσα γίνεται μια προσπάθεια δημιουργίας ενός ποιητικού οράματος μιας πόλης που τώρα την κατέχουν οι τούρκοι. Πηγαίνοντας σε παλιότερες εποχές θα μπορούσαμε να πούμε πως το ίδιο γινόταν και με την Κωνσταντινούπολη όταν την κατέκτησαν οι τούρκοι, όπου πέρασε μέσα στην συνείδηση του ελληνικού στοιχείου σαν μύθος, και την αποκαλούσαν «η Βασιλεύουσα». Όλες αυτές οι συγκρίσεις, τηρουμένων των αναλογιών του χώρου και του χρόνου, τι ομοιότητες θα μπορούσαν να δώσουν; Ή μήπως δεν υπάρχουν;

Ας ξεκινήσουμε από τον τίτλο. Το κεφάλι της σύνθεσης. Όταν έγραφα τη συλλογή δοκίμασα πολλά κλειδιά. Τα ήθελα ν' αντιστοιχούν στην μυθική αίσθηση της πραγματικότητας που ένιωθα πως ήταν το κύριο σημάδι της δουλειάς μου. Ήξερα πως η λέξη Αμμόχωστος έπρεπε να κυριαρχεί στον τίτλο. Εκείνο που έλειπε ήταν «ένα κάποιο τι», που θα έδινε ποιητική ουσία και προέκταση. Από κλειδί σε κλειδί λοιπόν έφτασα σε τούτο τον αμετάθετο συνδυασμό: Αμμόχωστος Βασιλεύουσα. Το πιο ενδιαφέρον είναι αυτό. Άνθρωποι που ζήσανε την Αμμόχωστο και σκιρτάνε στο άκουσμά της λένε πως αυτός ο τίτλος τους έκανε να νιώσουν μια παράδοξη ασφάλεια και ευφροσύνη. Είναι κάτι σαν μετάγγιση αίματος από το σώμα των ποιημάτων προς τον αποδέκτη ή και αντίστροφα. Μυστική επικοινωνία μεταφρασμένη σε ήχο και εικόνα η Αμμόχωστος, ωσάν τον Μεγαλέξανδρο της γοργόνας, «ζει και βασιλεύει και τον κόσμο κυριεύει». Από συγκεκριμένη πόλη – φάντασμα γίνεται πόλη – σύμβολο, που κατέχει τη δύναμη ν' αντιστέκεται στην τραγωδία της.

Μιλάμε για τραγωδία, αλλά κάτι τέτοιο δεν νοείται χωρίς την «ύβρη» και την τελική «κάθαρση». Το βιβλίο ξεκινά με τ' αντίστροφο γύρισμα του κεφαλιού, που κοιτάζει «τον ουρανό με τ' άστρα ματωμένα». Είναι η ώρα του ηλιοβασιλέματος, η ώρα που το αίμα διαβρέχει τον ουρανό. Περνάμε ύστερα μέσα από περιπέτειες ποιημάτων με παρόδους, δρώμενα, αναγνωρίσεις εξόδους και φτάνουμε στο σημείο της κάθαρσης. Το βιβλίο ακριβώς τελειώνει με το στίχο «κεκαθαρμένα τ' άστρα τ' ουρανού».

Αυτή η ιστορία είναι δύσκολο να περιγραφεί, θέλω μονάχα να επισημάνω τα μοντέλα.

Δηλαδή;

(α) Η Αμμόχωστος έχει την μοίρα της άλωσης, όπως και η Κωνσταντινούπολη – η βασιλεύουσα πόλη από τον ίδιο Τούρκο κατακτητή.

(β) Η Αμμόχωστος βασιλεύει (με την έννοια του «κυριαρχεί») στην καρδιά μου, είναι βασιλεύουσα στον ουρανό της καρδιάς μου, ως αντικείμενο θείου έρωτα.

(γ) Η Αμμόχωστος βασιλεύει (με την έννοια του ήλιου που οδεύει προς τη δύση και πορφυρώνει τον ουρανό) με την βεβαιότητα ότι θα επανέλθει την άλλη μέρα. Ο ήλιος είναι το μάτι τ' ουρανού ακόμα κι αν το κρύβουν τα σκοτάδια της νύχτας.

(δ) Η Αμμόχωστος ανάγεται από το γήινο και θεατό σε ένα άλλο επίπεδο διαστρικό. Ενδύεται το χαρακτήρα του συμβόλου και αποβάλλει τη θνητή όψη της. Γίνεται πόλη όραμα με αφθαρσία και θάμβος, εξαστράπτουσα στο φως της Βασιλείας των Ουρανών.

Με όλα όσα είπα, έκανα φανερή την πρόθεσή μου να κλείσω στην Αμμόχωστο Βασιλεύουσα όχι μονάχα την πόλη τη μισοχωμένη στην άμμο της ιστορίας, αλλά και το αντίρροπο του σπαραγμού με έμφαση στον ίδιο τον τίτλο, που φέρνει τη σφραγίδα στο μέτωπο τη διπλή αυτή ιδιότητα.

Στο βιβλίο κάνω μια απόπειρα να διερευνήσω τη μοίρα του Ελληνισμού. Για παράδειγμα, σ' ένα σημείο προσπαθώ να καταλάβω γιατί τόσα κεφάλια (κάρες) αγίων μεταφερθήκανε στην πόλη – κεφαλή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και ύστερα χαθήκανε μες σε κουτιά καλυμμένα με σερπαντίνες. Αυτά τα τιμημένα κόκαλα των μαρτύρων και ηρώων επαναθέτουν από κάποια γωνιά το θέμα της ελευθερίας μεσ' από την Κυπριακή εμπειρία των έντεκα τελευταίων χρόνων. Στο βιβλίο προτείνω να δούμε την ιστορία μας, παλιά και νεότερη – ως ένα όλον, μια γραμμή που υφαίνει με συνέπεια την απεραντοσύνη της θλίψης μας, ενώ παράλληλα σπιθίζει μέσα της η βεβαιότητα για την από μέσα ψίχα του Ελληνισμού.

Όσο ένα δίκωπο μαχαίρι ξεφλουδίζει την ψυχή: η φυσική αισιοδοξία του λαού μας, συνδυασμένη με λειψή μνήμη και άκριτη επιπολαιότητα, ο ανοργάνωτο και υπέρμετρο συναισθηματισμός του (όχι η αισθαντικότητα, που είναι άλλο πράγμα) οδηγούνε σε σίγουρη αντίληψη της ιστορίας – τα ανασχετικά του λαού δε λειτουργούνε στην ώρα τους.

Όταν έγραφα το προηγούμενο βιβλίο μου, την Αχαιών Ακτή, αισθανόμουν ότι μιλούσα μέσα από ένα βαθύ λάκκο, ως Αχαιός ή αρχαϊκός Έλληνας. Με την Αμμόχωστο Βασιλεύουσα αισθάνομαι πως έζησα την κλασσική εποχή με την ακμή των ελληνίδων πόλεων, τη λαίλαπα της περσικής εισβολής και τον εμφύλιο πελοποννησιακό πόλεμο. Οι αντιστοιχίες υπάρχουν: άνθηση του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους (1960 – 1974), πραξικόπημα 15^{ης} Ιουλίου και τουρκική εισβολή, του διόλου δεν μας έχει συνετίσει.

Καταλήγουμε στην αυτοπαρηγόρια μέσ' από το είδωλο της πόλης – κράτους (ή το είδωλο του εαυτού μας) με αναστάσιμα σχήματα και καθαρμούς.

Η Αμμόχωστος Βασιλεύουσα, πολιτικό στη βάση του βιβλίου, λειτουργεί σε διάφορα επίπεδα ανάλογα με τον αποδέκτη. Θέλησα με το έργο αυτό ν' απλώσω πάνω από την πόλη της Αμμοχώστου μια αιγίδα, να εξακοντίσω κραδασμούς που να εμποδίζουν το κακό ή τη φθορά να προχωρήσει, ενώ παράλληλα ανέτρεπα τον ιστορικό και γεωγραφικό χώρο εισάγοντας μνήμες κι επιθυμίες, σύμφωνα με μια εσωτερική τάξη.

Μια συζήτηση του ποιητή με τον Κώστα Λιόντη, Αθήνα 1985.

- Κύριε Χαραλαμπίδη, τι ακριβώς θέλατε να δώσετε με την ποιητική σας συλλογή Αμμόχωστος Βασιλεύουσα;
- Ηθέλησα να κλείσω ένα τόσο απέραντο κόσμο που να μην είναι απλώς μια συλλογή, αλλά ένας κόσμος, ένας χώρος εμπειρίας της ψυχής. Κάπου λέω, «Ο εναγώνιος λίθος της ψυχής» - αυτό το λιθάρι το ριζιμιό της ψυχής που είναι υπαρξιακό και εναγώνιο για τα πράγματα και τις κατασκευές των πραγμάτων με απασχολεί. Να μην είναι το πράγμα ως εικόνα μόνο, αλλά και το «εντός» του πράγματος, η ρυθμική του. Αυτό που μυστικά το κινεί. Το μυστήριο οδήγησε στο να βρεθούμε σ' αυτό τον τόπο σαν πρώτη αρχή; Να εξελιχθούμε, να υποστούμε κακουχίες, εισβολές, πάθια, μεγάλα; Να μας συμβεί αυτό το κακό; Πού το πάει ο Θεός και πού το πάμε εμείς; Αυτό προσπάθησα να καταλάβω και να καθαρθώ μέσα απ' αυτό και να οδηγήσω με τον τρόπο μου, αν είναι δυνατό, κι άλλους στην κάθαρση.
- Τι σημαίνει για σας η Αμμόχωστος;
- Όταν έγραφα την Αμμόχωστο, ένοιωθα ότι τη χάσαμε και όταν πάμε πίσω δε θα τη βρούμε την ίδια. Και εδώ πρέπει να τονίσω ότι το θέμα δεν το βλέπω ιστορικά, πολιτικά (αν θα γυρίσουμε ή όχι). Εγώ ήθελα να μιλήσω για την Αμμόχωστο όπως δε μίλησε κανένας. Να κάνω αυτό που έκανε ο Θουκυδίδης για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Όσα γράφω τα γράφω για να είμαι εντός της πατρογονικής εστίας χωρίς να περιορίζομαι στα εξωτερικά στοιχεία. Αυτή είναι η ποίηση της ζωής μου που με παίρνει «εντός» της πόλης. Η προσέγγιση του προβλήματος πρέπει να είναι πνευματική και μεταφυσική. Ξέρω ότι χάσαμε την Αμμόχωστο και ότι ποτέ δε θα την επανεύρωμε, γιατί δεν την αναζητήσαμε ποτέ στο ένδον της ψυχής όπου βρίσκεται πραγματικά. Δεν είναι πια θέαμα γεωγραφικό ή ιστορικό, μεταφυσικό, γι' αυτό και τοποθετείται από το συγκεκριμένο χώρο και φτάνει στο μη συγκεκριμένο, όπου αποκτά και την πρωταρχική μόνιμη σημασία του. Κάνω δηλαδή το αντίστροφο της θεωρίας των Ιδεών του Πλάτωνα: Ξεκινώ από την Αμμόχωστο, την κατακτημένη πόλη και αφαιρώντας πέπλους (και στη συλλογή υπάρχει αυτή η συχνή αναφορά σε πέπλους) φτάνω στην Αμμόχωστο ανάγεται από το βαρύ σώμα της στο αιθέριο, το ουράνιο σώμα της και μένει εκεί. Έτσι έχουμε πια όχι μια πτώση αλλά μια έγερση, μια ανάταση από τον τάφο όπου βρίσκεται αυτή τη στιγμή. Εγώ ως μάγος ποιητής – με την έννοια της ποιητικής

Θέλοντας να πιάσω την πόλη που έπεφτε στην κούνια μου
Σκάλωσα στην σκληρή φράση του Δάντη *la meteria e' sorda*

Σ' αυτούς τους στίχους υπάρχει η έννοια της σύλληψης του νοήματος της πόλης. Ταυτόχρονα όμως είναι και η σύλληψη της πόλης από τους Τούρκους. Έτσι αντιπαρά τίθεται η άμωμη σύλληψη – χωρίς την ερωτική διαδικασία – μέσα από τον ποιητή, και η βάρβαρη σύλληψη – βιασμός από τον κατακτητή. Ο ποιητής γίνεται παιδί που θέλει να πιάσει την άμωμη πόλη που σαν αχτίνα φωτός πέφτερι στην κούνια του. Σκαλώνει όμως στη σκληρή φράση του Δάντη "*la material e' sorda*" δηλ. «η ύλη είναι κουφή» (δεν ακούει). Ξαφνικά ο ποιητής από παιδί γίνεται γέρος και προσκρούει στην «κουφή ύλη» που είναι οι άνθρωποι που δεν μπορούν να τον καταλάβουν.

Η πόλη της Αμμοχώστου επομένως ήταν η αφορμή για να γράψω τη συλλογή, αλλά το ποίημα πήγε πιο πέρα από την εντελέχεια της πόλης.

- Πολύ έντονο στη συλλογή είναι το θεατρικό στοιχείο. Ο Μ. Πιερής για παράδειγμα μίλησε για «σκηνοθετική οργάνωση τόσο των ποιημάτων αυτών καθ'αυτών, όσο και ολόκληρης της συλλογής».
- Το θεατρικό στοιχείο είναι πραγματικά έντονο στη συλλογή, κι ας μη σας φανεί παράδοξο, τη θεωρώ σαν ένα θεατρικό έργο. Πολύ συχνά το ίδιο το λεξιλόγιο θυμίζει την τέχνη του θεάτρου. Λέω π.χ. «ήρθαν γυναίκες με ρυθμό μεγάλου σκηνοθέτη», «η αυλαία μου σκουπίζει το πρόσωπο», «από τα παρασκήνια παίρνει το σταυρό μου» κ.λ.π. Εξέτασε επίσης τα ποιήματα «Τα κύματα», «Η ιστορία του πολιτοφύλακα», «Τα Άρδανα» κ.λ.π. Σ' αυτά τα ποιήματα θα δεις έντονα το διάλογο, τις οπτικές εικόνες, τις κινήσεις ή ακόμη σκηνοθετικές οδηγίες.

Εκείνη γύρισε αθουρβα, χωρίς μιλιιά
και κάνει κάπως έτσι (κίνηση χεριών)
και δηλαδή τα βρήκαμε δεν τα πειράξαμε.
Τι να σου κάνω; Άν θέλεις κόπιασε να φάμε.

Αυτά τα στοιχεία, αν και είναι θεατρικά, λειτουργούν και ποιητικά. Στο θέατρο θα δει κανείς την κίνηση ή θ' ακούσει το διάλογο. Στο ποίημα θα δημιουργηθεί οπτικοακουστική εικόνα που περιγράφεται μόνο χωρίς να γίνεται.

- Αυτό που κάνει την εντύπωση στον αναγνώστη είναι οι πολύ συχνές αρχαιολογικές αναφορές (ακόμη και στους τίτλους ποιημάτων και συλλογών). Είναι φανερό όμως πως η χρήση του αρχαιολογικού στοιχείου είναι πιο περίπλοκη και λειτουργική από την απλή αναφορά.
- Είμαι πολύ επηρεασμένος από την αρχαιολογία και λόγω σπουδών και λόγω διαφέροντος. Επειδή έχω μια εξοικείωση με το θέμα κινούμαι άνετα και με την ασφάλεια του ανθρώπου που γνωρίζει το αντικείμενο.

- Όταν έγραφες δηλ. είχες υπόψη σου το συγκεκριμένο χώρο της Σαλαμίνας;
- Όχι μόνο τη Σαλαμίνα αλλά και ολόκληρη την Κύπρο. Η Κύπρος όλη είναι ανοικτό, υπαίθριο μουσείο. Επειδή αυτό που μας δένει με την παράδοσή μας, που είναι αρχαία, είναι οι ενδείξεις και οι αρχαιολογικές αναφορές, μοιραία θα μας πάει εκεί, ακόμη και αν δεν είσαι αρχαιολόγος. Επειδή η Αμμόχωστος συλήθηκε και το μουσείο της καταστράφηκε, κάνοντας εγώ μια ποιητική περιδιάβαση στο χώρο, αναπόφευκτα θα μπω και στο μουσείο της κάποια στιγμή και θα αναφερθώ σ' αυτό, όπως αναφέρομαι και σε πολλούς άλλους αρχαιολογικούς χώρους και ευρήματα.

Όπως διαπίστωσης όμως η αρχαιολογία δεν χρησιμοποιείται μόνο σαν αναφορά. Και για να φανεί καλύτερα αυτό μπορούμε να πάρουμε το συγκεκριμένο ποίημα «Αγγείο Ελευθέρου Ρυθμού». Πάνω σ' αυτό το αγγείο είναι ζωγραφισμένο ένα πουλί, τεχνική του ελεύθερου ζωγραφικού ρυθμού (free field style). Τόσο μεγάλα πουλιά δεν υπήρχαν στην Κύπρο γι' αυτό τα φανταζόμουν ότι είναι αποδημητικά πουλιά που έρχονται από το Βορρά, σταματούν στην Αλυκή και συνεχίζουν το ταξίδι τους. Γι' αυτό κι εγώ το ονομάζω «Υπερβόρειο πουλί». (σελ. 127). Κατεβαίνει αυτό το Υπερβόρειο πουλί να δει την πόλη. Έτσι το πουλί είναι η δική μου μέθοδος πια για να μπορέσω να πάω στην Αμμόχωστο. Το χρησιμοποιώ σαν καράβι που ταξιδεύει στη θάλασσα τ' ουρανού και κατεβαίνει όπου και οπότε θέλει. Είναι αυτή μια μέθοδος που σε βοηθάει να κάνεις την περιδιάβασή σου ανενόχλητος, να καταργήσεις χώρους και να δεις τα πράγματα από το ύψος που θέλεις – από ψηλά ή χαμηλά. Όταν γίνεις πουλί – διότι ο ποιητής ταυτίζεται πια με το πουλί – έχεις τη δυνατότητα της «προ-θέασης» της «προ-ιδέας» αυτού που πρόκειται να γίνει. Έχεις τη δυνατότητα ν' ανέβεις και στα ουράνια όπου είναι «κεκαθαρμένα τ' άστρα τ' ουρανού». Αυτό το πουλό όμως για να 'ρθει και να μπορέσει να σ' οδηγήσει εκεί, πρέπει να είναι αποκολλημένο ως εικόνα από αγγείο που βρίσκεται στο αρχαιολογικό μουσείο της Αμμοχώστου, όπου έβρισκαν τέτοια αγγεία. Υπήρχε μια τεράστια συλλογή αγγείων ελευθέρου ρυθμού, γιατί βρέθηκαν σε τάφους της γύρω περιοχής. Γι' αυτό διάλεξα ένα τέτοιο πουλί: βγαίνει από το χώρο και μάλιστα από τους τάφους της γης. Έχει επίσης «κόκκινο δακτύλιο» δηλ. μια ηθική δέσμευση να δει και να γνωρίσει τα πατρογονικά του, την καταγωγή του. Μ' αυτό το πουλί γίνεται η δική μου περιδιάβαση – όχι κατά τον τρόπο του Σεφέρη με το ραβδί του οδοιπόρου – αλλά ανέρη πια με πολύ περισσότερες δυνατότητες.

Το αρχαιολογικό στοιχείο επομένως χρησίμευσε όχι μόνο σαν αναφορά, αλλά για να μου δώσει την αφορμή να προχωρήσω και επίσης σαν συμβολικό στοιχείο.

Μαρία Ηροδότου

- Μιλώντας για την ποιήσή σου μπορείς να πεις πόσο ευδιάκριτο είναι μέσα σ' αυτήν το θρησκευτικό στοιχείο και πόσο εύκολο είναι για τον αναγνώστη να το εντοπίσει;
- Το θρησκευτικό στοιχείο έχει, όπως όλα τα πράγματα, μια ευρύτερη και μια στενότερη έννοια. Η στενότερη έννοια στενεύει ακριβώς και περιορίζει την ουσία του θρησκευτικού στοιχείου, που από τη φύση του είναι η ευρύτητα και η ευρυχωρία. Αν ο Θεός είναι ως «θάλασσα η μεγάλη και απέραντος» η «φωνή υδάτων πολλών», οι παρομοιώσεις αυτές μας βοηθούν να Τον αντιληφθούμε σαν μια δυνατότητα που όλα μπορεί να τα χωρέσει. Η ισχυρή πεποίθησή μου είναι πως λαθεύουμε, όταν εννοούμε το θρησκευτικό στοιχείο μονάχα τυπολατρικά, και από τούτη την άποψη απλώνω την αίσθηση της θεϊκής πανταχού παρουσίας σε όλα μου τα ποιήματα, ακόμα και τα πλέον «ανορθόδοξα». Η ανορθόδοξη τους στηρίζεται ακριβώς στη βεβαιότητα ότι η Ορθόδοξη πίστη μας εμπεριέχει κατά μεγαλειώδη τρόπο και τη δυνατότητα της αναίρεσής της – τόσο βαθύν έχει λόγο.

Για ν' απαντήσω πιο συγκεκριμένα στην ερώτησή σου, θα έλεγα ότι μια χριστιανική αντίληψη του κόσμου διαποτίζει τους στίχους μου και καθορίζει το στίγμα τους, αλλά μ' έναν τρόπο που γίνεται ηθελημένα κρυπτικός, ακόμα και σε κείνα τα σημεία, όπου θεματολογικά κυριαρχεί το θρησκευτικό στοιχείο.

Αυτό φυσικά απορρέει από ένα ένστικτο της ίδιας της ποιήσης για αυτοσυντήρηση και βασικά δε διαφέρει από τη διαλεκτική της ανάγκης για απόκρυψη – «κρύπτεσθαι φιλεί» - στοιχείων που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν θρησκευτικά. Η μυστική εξάλλου λειτουργικότητα – στοιχείο της μεθόδου που ο ίδιος ο Θεός ακολουθεί – σηματοδοτεί, στον υλικό μας κόσμο, τη θεϊκή παρουσία μέσω των κτισμάτων Του και των θείων ενεργειών Του.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, το ευδιάκριτο του θρησκευτικού στοιχείου στο έργο μου και ο εντοπισμός του από τον αναγνώστη θα πρέπει να αναζητηθούν μέσα από το πρίσμα της λειτουργικής κρυπτικότητας και της συμμετοχής στο τελούμενο.

-Για τη βραβευμένη από την Ακαδημία Αθηνών ποιητική συλλογή σου ο Θόλος, μπορούμε να υπολογίσουμε ότι ο τίτλος της συλλογής σου έχει σχέση με το θόλο της ορθόδοξης ναοδομίας;

-Η ίδια η λέξη το μαρτυρεί. Μη μας διαφεύγει, ωστόσο, πως ο θόλος του ναού αλλά και ο θόλος της ποιητικής συλλογής σχτίζονται με το θόλο του ουρανού, την Οικουμένη. Στην ορθόδοξη άλλωστε αγιογραφία, στο χώρο του θόλου κυριαρχεί η εικόνα του Παντοκράτορα. Ο ίδιος ο ναός είναι η κιβωτός του Θεού, που

συμβολίζει τον Κόσμο. Παράλληλα θέλησα να υποβάλω ότι και το σώμα των ποιημάτων μπορεί ν' αποτελέσει μια μικρογραφία του κόσμου, αρκεί να υπακούει σ' αυτή την προοπτική. Ξεκινώ από το δεδομένο ότι «το σώμα ημών ναός του εν ημίν αγίου πνεύματος εστίν» (Απ. Παύλος), για να υπογραμμίσω έτσι το γεγονός ότι ο άνθρωπος είναι πλάσμα πολύτιμο, ανεπανάληπτο, μοναδικό και κανένας δεν έχει δικαίωμα να τον χαλάσει.

Επάνω μας φέρνουμε όλοι το δυσβάσταχτο βάρος των 1610 αγνοουμένων μας (αριθμός που τείνει να γίνει ιερός εξαιτίας του μεγάλου πόνου που περιέχει) και ξέρω πως αυτό θεμελιώνεται καλύτερα στο χώρο της Εκκλησίας. Η ουσία του Χριστιανισμού είναι η θλίψη, που εγκυμονεί τη χαρά και τη λύτρωση. Ο Θεός είναι η καταφυγή, επειδή ακριβώς είναι το νόημα – αλήθεια Ζωής.

Όπως ο ναός εξεικονίζει τον τρόπο με τον οποίο ο Θεός δομεί τον κόσμο, έτσι και στο Θόλο θέλησα να δώσω τα στοιχεία που δομούν τα μέλη της τραγωδίας μας. Το σχήμα του ναού τα εντάσσει σε ένα σύστημα του δίνει προεκτάσεις και τα αποκαθιστά σε μια άλλη τάξη πέρα από τα γήινα.

Όμως αυτό δεν πρέπει να φανεί με τρόπο δασκαλίστικο. Αντίθετα, δεθήκανε μαζί πολλά στοιχεία σύνθετα, που η συστηματική επεξεργασία τους μας οδηγεί σε μια φαινομενικά απλή μορφή ποιημάτων.

Ως πρώτη φάση και προϋπόθεση του Θόλου είναι βέβαια η Αμμόχωστος Βασιλεύουσα, που επιζητεί να αναγάγει το βεβηλωμένο από τον Τούρκο εισβολέα γεωγραφικό στίγμα της πόλης στον αμόλυντο χώρο της ουράνιας βασιλείας της.

Ο Θόλος, που εκφράζει την ανθρώπινη πτυχή της τραγωδίας, ολοκληρώνει την εικόνα του φρικτού θυσιαστηρίου, μέσω του οποίου τελετουργικά εκκολάπτεται το σχήμα του Ουρανού.

Αυτή η συνομιλία ζώντων και νεκρών (δηλαδή του εκκλησιάσματος της ουράνιας πολιτείας) αντιστοιχεί με τις έννοιες «θολός» και «θόλος», που ουσιαστικά εμπεριέχονται στον τίτλο της συλλογής.

Η έννοια «θολός» δηλώνει συναίσθημα (θλίψη και δάκρυ, ταραχή και συγκίνηση). Η έννοια του «θόλου» ανάγει στο αναστάσιμο φως, τη διαφάνεια του μυαλού και τον απεσταγμένο καθαρό οφθαλμό.

Χρειάζεται να διανυθεί ένας δρόμος για να φτάσουμε ίσαμε αυτό, όπως εξάλλου το κάνει με τον πληρέστερο τρόπο και με όλους τους συμβολισμούς και τις αποκαλυπτικές (καθότι κρυπτικές) ουσίες της η θεία λειτουργική πράξη της Εκκλησίας.

Αν θεωρήσουμε την Αμμόχωστο Βασιλεύουσα ως ένα είδος ανακτόρων της Κνωσού, ο Θόλος είναι το παρεκκλήσι αυτού του

παλατιού, όπου ο βασιλιάς συντετριμμένος, ανυπόδητος, χωρίς την κορώνα του προσεύχεται κάτω από το βλέμμα του Κυρίου του Ουρανού και της Γης. Αυτή η σχέση με το Θεό, μέσ' από την αίσθηση της φθοράς και της ματαιότητας του μεγαλείου, μοιάζει με εξομολόγηση και ταπεινοφροσύνη, που ισορροπεί τον κόσμο μέσα μας και οδηγεί τα πράγματα σε μια τάξη. Θα πρέπει ν' αγαπήσεις πολύ τη ζωή, για να φτάσει στο σημείο να την αποθέσεις στα χέρια Εκείνου από τον οποίο εκπορεύεται. Θα πρέπει να νιώσεις τη διπλή ιδιότητα στην απόλυτη ταύτιση – τον Χριστό ως Υιό του Θεού, και του ανθρώπου – για να συλλάβεις την ενότητα του ουρανού και της γης.

- Το θρησκευτικό στοιχείο υπάρχει βέβαια σε όλα τα έργα σου, παρατηρούμε όμως ότι εντείνεται περισσότερο στις δυο τελευταίες συλλογές σου. Παρακαλώ να σχολιάσεις την εμφάνισή του σε μια από αυτές.
- Το θρησκευτικό στοιχείο δεν είναι άλλο από την αίσθηση του μυστηρίου για όλα τα πράγματα του θεού, δηλαδή για τον κόσμο. Η λειτουργία της ζωής είναι ένα θαύμα – αυτό που ο Τάκης Παπατσώνης είπε: «Θαμπωτικά πράγματα! Ορμημένα όλα στο θάμπος!» Τούτο νομίζω διατρέχει όλη την ποίησή μου. Χαίρομαι ωστόσο που μου δίνεται η ευκαιρία να σταθώ στα δυο τελευταία έργα, την Αμμόχωστο Βασιλεύουσα και το Θόλο, όχι για κανένα άλλο λόγο παρά γιατί μ' αυτό τον τρόπο φανερώνεται και η μυστική συνέχεια του ενός σώματος και της μιας αδιαίρετης φύσης του. Έρχονται άλλωστε πολλοί και μου λένε: Εγώ προτιμώ αυτό, εγώ εκείνο, συ ποιο έργο σου νομίζεις πως είναι καλύτερο; Σ' αυτά σιωπώ, και στη σιωπή μου μέσα πυκνώνει μια διαπίστωση: πως δεν υπάρχει τίποτα που ν' αξίζει αν δε σχετίζεται με τον άνθρωπο. Χωρίς τον άνθρωπο τα πράγματα δεν έχουν σημασία. Γι αυτό στο τοπίο της Αμμοχώστου ακουμπώ στην ανθρωπογραφία του Θόλου. Δεν μπορείς να βλέπεις την πόλη που μεγάλωσες χωρίς την ιδέα των φίλων σου μαζί σου. Φίλοι για μένα είναι οι 1619 αγνοούμενοι, που συμβολίζουν το μυστήριο του ανθρώπινου – και θείου – πάθους του λαού μας.

Αυτούς αγάπησα περιπαθώς, δεν ξέρω από ποιά αιτία. Καθετί εξάλλου είναι καλό στο μέτρο που ολοκληρώνει το πρόσωπό σου. Τα έργα μας δεν είναι άλλο από την πορεία της ψυχής μας. Η εξέλιξη του καλλιτέχνη δεν υπακούει μονάχα στα αισθητικά επιτεύγματά του αλλά και στις αλήθειες (ουσίες ζωής) που του αποκαλύπτονται καθ' οδόν. Αυτό που λέμε τώρα ωρίμασμα δεν πρέπει αναγκαστικά να το θεωρούμε σοφία παρά μιαν άλλη αίσθηση πραγμάτων, ένα καιρνούριο ιδίωμα του κόσμου. «Και ιδού είδον ουρανόν καινόν και γην καινήν».

Προχωρώντας θα έλεγα πως ένιωσα κάποια στιγμή την Αμμόχωστο σαν το κρασί και το Θόλο σαν το ψωμί. Αυτός ο συνδυασμός, όχι αντιθετικά αλλά συμπλεκτικά και συνενωτικά, οδηγεί στη σύλληψη του Θεού σώματος του Κυρίου, που είναι αίμα και σάρκα. Κι αυτή η ανθρώπινη συμπόνια, που προμηνύεται και στο χριστιανό Καβάφη

(«αλλά με λύπη κιόλας κι ευσπλαχνία»), είναι το τελούμενο στο Θόλο και έτσι προτείνω να ιδωθεί.

Η συνέντευξη δόθηκε στο φιλόλογο Ανδρέα Χατζηθωμά για την έκδοση του τόμου «Πίστη και Ποίηση» Λευκωσία 1989

«Η στενή δίοδος της εξέλιξης του ανθρώπου λέγεται ποίηση»

- Τι είναι για σένα η ποίηση; Ποίος είναι ο λόγος που γράφεις και ποια ανάγκη σου καλύπτει η λειτουργία της ποιητικής δημιουργίας;
- Για μένα η ποίηση – τί ωραίος καθρέφτης η φράση «για μένα η ποίηση»! – Δεν θα επαναλάβω την κοινότυπη πια διατύπωση του Ρίλκε: «θα πέθαινες αν δεν έγραφες ποιήματα;» Θα πω κάτι άλλο: Αυτός ο καθρέφτης αντανακλά το υπό ανάπτυξη πρόσωπό μου. Ψάχνω να το βρω, με κάθε στίχο παραδέρνω στα τοιχώματα μιας απέραντης μοναξιάς, που είναι, κατά τον εύστοχο λόγο φίλου ποιητή, «η μόνη αξία».

Τη χαίρομαι τη φύση των ερωτημάτων σου. Μπορείς να μου δώσεις τώρα κι εσύ μian απάντηση γιατί ερωτάς; Μήπως και στην περίπτωση σου υποκρύπτεται η ασίγαστη δίψα του ανθρώπου για δημιουργία; Δημιουργώντας, ολοένα ρωτάμε. Η τέχνη δεν δίνει απαντήσεις, είναι ολόκληρη μια Απορία. Ο πλέον απορημένος είναι ο Θεός. Φτιάχνει το έργο του προσπαθώντας ν' ανιχνεύσει νέες όψεις της σαρκωμένης απορίας. Αν ξέραμε λοιπόν την απάντηση, θα είχαμε σωπάσει ή δε θα είχαμε γεννηθεί. Πιστεύω στην απλή αλήθεια που λέει: Γράφω, γιατί δεν ξέρω πως αλλιώς να συντηρώ τα όνειρά μου. Μου δόθηκε ο κλήρος αυτός. Δυο στίχοι μου κάπου το μαρτυρούν:

Βαθύ είναι το μυστήριο της τέχνης σε χώρο διεφθαρμένο σαν κι αυτόν.

- Παρά την άφθονη παραγωγή έργων τέχνης, στις μέρες μας, είναι γενικά παραδεκτή η διαπίστωση μιας ποιοτικής ένδειας. Πού οφείλεται κατά τη γνώμη σου αυτή η σε οικουμενικές διαστάσεις «κρίση δημιουργίας»;
- Στην αποκοπή από την πρωτόγνωρη, τη μαγική αίσθηση των πραγμάτων. Αποκολλημένοι από τη φύση, την καρδιά του θαύματος που δένει τον άνθρωπο με τη λαχτάρα του μοναδικού, βρισκόμαστε σε μια εποχή που κατακυρώνει τη δημοκρατία των επί μέρους και θεσπίζει με ακρίβεια τα όρια του αδιεξόδου της. Εποχή άπνοιας χαρισματικών ηγετών – η στενοκαρδία της επιτείνεται από την όμορφη ομοιομορφία στις υπεραγορές των φθαρτών αξιών. Η συμπαγής μάζα του χρόνου, το πρωταρχικό κύτταρο ορισμένων πραγμάτων, διαλύεται. Θρυμματιζόμαστε σε καθημερινές αγωνίες, μικροχαρές, μικρολύπες, ανασφάλειες, ανισοροπίες. Χωρίς αφοσίωση, χωρίς αφέλεια. Ξεχάσαμε καθ' οδόν τη βασική προϋπόθεση της τέχνης, την αγνότητα,

Σύναξη, τεύχος 31, Ιούλιος – Σεπτέμβρης 1981, Συνέντευξη στον Χρ. Μαυρή, στον «Κήρυκα» 4/6/89

Από την περικλειστή πόλη – φάντασμα
στην περίοπτη Πόλη της Ανάληψης

Τα ποιήματα υπηρετούν όλα, αλλά από διάφορες οπτικές γωνίες, την «εξεικόνιση» ή «ανάπλαση» της Αμμοχώστου μέσα στη διαχρονία και τη συγχρονία της. Όχι μόνο, δηλαδή, της πόλης (και κατ' επέκταση της Κύπρου) μέσα από στιγμές της απώτατης ή της λιγότερο αρχαίας ιστορίας της (από τα προϊστορικά αποτυπώματα ως τα ιστορικά δρώμενα, από την προκλασική εποχή ως το τέλος της αγγλοκρατίας, από τα κτίσματα και τα ίχνη της Αλάσιας, της Έγκωμης και της Σαλαμίνας, ως τις ποικίλες φάσεις της Αμμοχώστου), αλλά και μέσα από στιγμές της προσωπικής ιστορίας και των εσωτερικών περιπετειών του ποιητή (από τις παιδικές, εφηβικές, νεανικές και ανδρικές εμπειρίες και μνήμες της «σχεδόν γενέθλιας» πόλης του ως τις σημερινές λυρικές αντιδράσεις απέναντι σε μια κατακτημένη και απρόσιτη, νεκρή «πόλη – φάντασμα», λάφυρο και ενέχυρο μελλοντικών διακοινοτικών και διακρατικών διαπραγματεύσεων και συμβιβασμών).

Το θεματικό ριπίδι της σχέσης πόλης και ποιητή (της) είναι εξαιρετικά ανοιγμένο. Περιορίζεται να σημειώσω ότι η περίτεχνα κυμαινόμενη συναισθηματική θερμοκρασία του ποιητή (λυρική, αφηγηματική ή δραματική, κριτική και σατιρική η φιλία και συμπαθητική παρακολουθεί την ιστορία, την τοπογραφία, την πραγματογνωσία και την ανθρωπολογία της πόλης τόσο σε συνθήκες προγενέστερες όσο και σε συνθήκες μεταγενέστερες από καίριο ιστορικό γεγονός (την εισβολή, την εγκατάλειψη και την κατάκτηση). Τόσο η πόλη όσο και ο ποιητής εμφανίζονται στη διπολική τους σχέση, με πολλές μορφές και ιδιότητες π.χ. πόλη – πόρνη, άπιστη, επιπόλαιη, κουτή, διεφθαρμένη, σκληρόκαρδη, αλλοτριωμένη, παρακμιακή κτλ. ερωμένη, αρπαγμένη, πάσχουσα, βασανισμένη, τραυματισμένη, ανάπηρη, αναίσθητη, ιπτάμενη, ζωντανόνεκρη, νεκρή, άταφη, αναστημένη, κτλ. έμβρυο, παιδί, κορίτσι, παρθένα, γυναίκα, ζώο, θήραμα, σφάγιο, αντικείμενο, χτίσμα, στοιχειό, φαγητό, παιγνίδι, ουράνιο σώμα, μαγικό.

Ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης έχει περάσει από καιρό, το κατώφλι του καλού ποιητή. Έχει επίσης, κατακτήσει μια από τις αδιαφιλονίκητες πρώτες θέσεις ανάμεσα στους ποιητές της γενιάς του και όλου του ελληνισμού. Και δε θα πούμε τίποτε το τολμηρό ή αναπόδεικτο, αν δεχτούμε, με ανεπιφύλακτη συγκίνηση, ευγνωμοσύνη και αίσθημα δικαιοσύνης, ότι η Αμμόχωστος Βασιλεύουσα είναι το αρτιότερο ελληνικό βιβλίο του 1982.

Γιώργος Κεχαγιόγλου, «Διαβάζω» αρ. 62, 9/2/83

Από την «Εξήγησιν της γλυκείας χώρας
Κύπρου» στην «Αμμόχωστο Βασιλεύουσα»

Η Αμμόχωστος Βασιλεύουσα, ένα έργο που δίκαιο χαρακτηρίστηκε το καλύτερο ποιητικό βιβλίο των τελευταίων χρόνων σε πανελλήνια κλίμακα, είναι γραμμένο στη σημερινή ελληνική κοινή, αλλά από τη σκοπιά ενός δημιουργού που προϋποθέτει και τη γλωσσική εμπειρία της κυπριακής διαλέκτου, τόσο στη μνημειωμένη γραπτή, όσο και στην ακμαία ακόμη σημερινή προφορική μορφή της. Τούτο γίνεται φανερό όχι μόνο από τις διάσπαρτες στο έργο κυπριακές λέξεις (όπως λ.χ. αμμάτια, ανόρπιστα, κοκκαλιώ, κόρδα, λούρουππας, ξεποτυλίχτηκα, συντρομάχτηκα, χοληκάδι κτλ.), οι οποίες του προσδίδουν ένα σαφή αλλά προσεχτικά περιορισμένο και ελαφρύ τελικά ιδιωματικό χρωματισμό, αλλά από κάποιους ρυθμούς, κάποια παράξενα κινήματα της γλώσσας, τα οποία μπορεί να ξενίζουν κάπως για την ώρα τον ελλαδίτη αναγνώστη, όμως αποτελούν τη σοβαρότερη, νομίζω προσφορά του Κύπριου ποιητή και γενικότερα του κυπριακού γλωσσικού χώρου στον εμπλουτισμό και τη διαμόρφωση της σημερινής πανελλήνιας ποιητικής γλώσσας.

Χρωστώ, ωστόσο, μια ακόμη προκαταρκτική διευκρίνιση για την επιλογή των δυο έργων που ορίζουν, από χρονική άποψη, το περίγραμμα της ομιλίας μου. Γιατί δηλαδή ως αφετηρία η Εξήγησις της γλυκείας χώρας Κύπρου και ως τέρμα η Αμμόχωστος Βασιλεύουσα. Καταρχήν, η επιλογή των δυο αυτών έργων, ως ακραίων ορίων της πορείας του ελληνικού λογοτεχνικού λόγου στην Κύπρο, δεν ήταν συμπτωματική. Επιβλήθηκε, μπορώ να πω, από μόνη της. Τα ίδια τα έργα επέβαλαν αυτό το ιστορικό σχήμα, από τη χώρα δηλαδή της Κύπρου, στην πόλη της Αμμοχώστου. Από την εισβολή και την καταστροφή του 1426, στην ύστερα από πεντέμισι αιώνες εισβολή και τραγωδία του 1974. από την πρόσκαιρη, καθώς αποδείχτηκε, πληγή στο σώμα της χώρας και τη μεταφυσική ερμηνεία της από τον Μαχαιρά, στο μόνιμο σύμβολο μιας πόλης – φαντάσματος, που για την ώρα μπορεί να υπάρξει μόνο ως βασιλεύουσα μιας άλλης διάστασης, οπωσδήποτε μη φυσικής, κατά την ποιητική αντίληψη του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Μια επιλογή που επιβλήθηκε κυρίως από το

καλλιτεχνικό εκτόπισμα των δυο αυτών έργων όχι μόνο μέσα στην εποχή τους και στον τόπο τους, αλλά και μέσα στη συνολική ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Και από την άποψη αυτή, ομολογώ ότι δεν θα είχα κανένα δισταγμό να άλλαζα τον τίτλο της ομιλίας μου και αντί για «σταθμούς της κυπριακής λογοτεχνίας» να σας μιλούσα για «σταθμούς της νεοελληνικής λογοτεχνίας».

Η ποιητική συλλογή Αμμόχωστος Βασιλεύουσα, που εκδόθηκε το 1982, αλλά γράφτηκε από το καλοκαίρι του 1979 έως το φθινόπωρο του 1981, σύμφωνα με τις χρονολογίες που συνοδεύουν τα ποιήματα, δεν έχει ακόμη κριθεί ή μελετηθεί στο βαθμό που της αξίζει. Αν εξαιρέσουμε τη μοναδική υπολογίσιμη κριτικής της παρουσίαση από τον Γιώργο Κεχαγιόγλου, ουσιαστικά το σημαντικότερο αυτό έργο συνάντησε την επιφυλακτική σιωπή ή προσέκρουσε στην κριτική αδράνεια, ή και ανεπάρκεια των ημερών μας. Κι ωστόσο πρόκειται για ένα έργο ισάξιο, κατά τη κρίση μου, με τα καλύτερα συνθετικά έργα που έχει δώσει ο σύγχρονος ελληνικός ποιητικός λόγος και στα οποία αποφασιστικό ρόλο παίζει το θέμα της ιστορικής ή και εθνικής παραμέτρου – εννοώ έργα όπως, λ.χ. οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι του Σολωμού, το Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν του Σεφέρη, το Άξιον Εστί του Ελύτη, το Η καταστροφή της Μήλος του Ρίτσου, το Τρίτο Γράμμα στη Μητέρα του Μόντη ή ο Νεκρόδειπνος του Σινόπουλου.

Μιχάλης Πιερής, «Από το Μερτικόν της Κύπρου», 1991.

Αν η ποίηση είναι, όπως μας έχουν μάθει οι Richards και ο Σεφέρης, η ανώτατη μορφή της συγκινησιακής χρήσης της γλώσσας, η ποίηση είναι συνάμα ο μαγικός και θελκτήριο λόγος που μαγεύει (και μετά τον Πλάτωνα, εξαπατά) τον νου των ανθρώπων, ένας άλλος διάυλος προς την μαγεία και την αποκάλυψη. Έχω την γνώμη, πως ο Κ. Χαραλαμπίδης λάμνει όλα τούτα τα δύσκολα χρόνια, δύσκολα για τον τόπο μας και για την Κύπρο ειδικότερα, προς τα ενάντια νερά τα όχι πάντοτε γαλάζια και καθαρά, με την ίδια πεισματική αντοχή και τους ίδιους πάντοτε σαφείς και ευγενικούς στόχους: να διευρύνει τα όρια της δικής του και της δικής μας ευαισθησίας και να ρίξει φως αποκαλυπτικό στη δική του και τη δική μας συνείδηση. Αυτό σημαίνει να ασχολείται κανείς γενναιοφρόνως και αφιλοκερδώς με την τέχνη της ποιήσεως.

Ωστόσο όσο και αν η ποίηση του Κ. Χαραλαμπίδη είναι πορεία μαγείας, δρόμος προς το αποκαλυπτικό και τη διαφυγή, ως είναι γνήσιο και μυαλωμένο τέκνο του λατρεμένου και ηδονικού του τόπου, της γλυκείας νήσου Κύπρου, ως είναι μάρτυρας σκληρός των σκληρών

και εγκληματικών χρόνων μας, η ποιήσή του δεν παραμένει στα όρια της μαγείας και του θαυμαστού. Η ελληνοκεντρική του παιδεία, η σοφία και η ποιητική και γλωσσική παράδοση του νησιού του συντελούν ώστε η ποιήσή του, ευαίσθητη, λεπτή και ευγενική, να είναι ταυτοχρόνως οξεία και ρητή πολιτική πράξη πρώτου μεγέθους, ώστε να μπορούμε να πούμε πως ο Κ. Χαραλαμπίδης είναι ένας κοινωνικός και πολιτικός ποιητής. Ο ίδιος άλλωστε πιστεύει πως ο κοινωνικός ρόλος της ποιήσεως δεν δηλώνεται με κραυγές και συνθήματα αλλά απορρέει από το ποσόν της γνήσιας ευαισθησίας που ο ποιητής μπορεί να καταθέτει κάθε στιγμή.

Θα επιθυμούσα λοιπόν να μιλήσω για τούτο το χάρισμα του Κ. Χαραλαμπίδη να κινείται τόσο ανάλαφρα και τόσο σοβαρά ανάμεσα στην μαγεία και στην σκληρότητα της ιστορίας, να πορεύεται, όπως χαρακτηριστικά έγραψε ο ποιητής Παπατσώνης, ένα παράλληλο δρόμο με το σύμβολο της Πίστεως, τον δρόμο «των ορατών τε πάντων και αοράτων»: στον φόνο, στην εξορία, στον εκπατρισμό, στη δουλεία, στον φυγάδα και τον αγνοούμενο, στην άλωση και την κατοχή, στον προδότη και στον υβριστή μέσα από την μουσική των λέξεων και την αίγλη αποκαλυπτικών και υπερόχων εικόνων, μέσα από ένα λόγο άλογο και ενεργό συνάμα, αδέσποτο, ειρωνικό και αιρετικό και πάνω από όλα γοητευτικό και αποτελεσματικό.

Φαίνεται λοιπόν, από τα λίγα που έχουμε ως τώρα πει, ότι ο Κ. Χαραλαμπίδης δεν είναι μόνο ένας εμπνευσμένος ποιητής αλλά και ένας μεγαλόπνοος δημιουργός ταμένος στην υπηρεσία τόσο της τέχνης του, όσο και του τόπου του. Υπό αυτή την έννοια, ο Κ. Χαραλαμπίδης είναι ποιητής της Γενιάς του 70, θα έλεγα (μολονότι πρωτοδημοσιεύει στην δεκαετία του 60) που διαφέρει ριζικά από τους συναδέλφους του Ελλαδίτες ποιητές: διαθέτει όχι μόνο ένα μύθο που συνέχεια και δίνει νόημα στην ποιητική του φωνή και κάνει τα αποσπασματικά και τα τρέχοντα να αποκτούν ενότητα και ειρμό, αλλά έχει ως υπόβαθρο και πλαίσιο ένα όραμα εθνικού χαρακτήρος, ένα πλέγμα στηρίξεως και εμπνεύσεως, που οι σύγχρονοι και συνομήλικοί τους ποιητές εδώ στην Ελλάδα δεν κατάφεραν να αποκτήσουν.

Ο Χαραλαμπίδης χρησιμοποιεί – συμπεριφέρεται θα ταίριαζε καλύτερα – τη γλώσσα του με δύο τρόπους: με έναν άκρατο σεβασμό, που φαίνεται στην επιλογή των λέξεών του, αλλά και στο γραμματικό και συντακτικό επίπεδο. Φιλολόγος, αλλά όχι σχολαστικός ο Χαραλαμπίδης (όπως και πολλοί πριν από αυτόν Έλληνες ποιητές της περιφέρειας) δεν έχει προκαταλήψεις με τις λέξεις, για αυτόν, δεν υφίσταται το πολυσυζητημένο σε μας σήμερα ψευδοπρόβλημα περί της καθαριότητας τάχα της δημοτικής. Στον ποιητή βρίσκονται και αρμονικά στεγάζονται όλα τα στρώματα της ελληνικής γλώσσας, λόγιοι και λαϊκοί τύποι, κυπριακοί ιδιωματοισμοί και αρχαία ελληνικά. Και ενώ τόσοσ σεβασμός στην παράδοση της γλώσσας του, αιφνιδίως η χρήση της παύει να είναι παραδοσιακή, καθώς ο ποιητής όχι με απλή τόλμη αλλά με οίηση χειρίζεται τα στοιχεία τα γλωσσικά. Χωρίς μισόλογα και ταπεινοφροσύνη επιδεικνύει μια βεβαιότητα στον λόγο του γεμάτη

οίηση και λαμπρότητα – και τούτο γίνεται από τα πρώτα κιόλας ποιήματα.

Με την τελευταία του συλλογή, Αμμόχωστος Βασιλεύουσα ο Χαραλαμπίδης εισέρχεται στην μεγάλη σύνθεση, τόλμημα άγνωστο και φοβάμαι για την ώρα δύσκολο για τους Ελλαδίτες ομήλικους του κύπριου ποιητή. Η σύνθεση αυτή για την αγαπημένη πόλη του – η ιδέα ευρίσκεται ήδη στην προηγούμενη συλλογή – αποτελείται από 47 ποιήματα ικανού μεγέθους τα περισσότερα, γραμμένα από τον Ιούνιο 1979 ως τον Οκτώβριο 1981 και παρουσιασμένα κατά τη χρονολογική τους σειρά.

Παραβλέποντας τους συνειρμούς που το επίθετο του τίτλου δημιουργεί, μπορούμε να πούμε πως θέμα της συλλογής είναι η σχέση του ποιητή με την πόλη του – θα έλεγα το ειδύλλιο που πλέκεται ανάμεσα στον ποιητή και στην πόλη του. Το ειδύλλιο αυτό δημιουργείται από μακριά, με τα μάτια καθώς ανοίγονται οι οφθαλμοί του ποιητή. Η σύνθεση αυτή για την αγαπημένη πόλη του – η ιδέα ευρίσκεται ήδη στην προηγούμενη συλλογή – αποτελείται από 47 ποιήματα ικανού μεγέθους τα περισσότερα, γραμμένα από τον Ιούνιο 1979 ως τον Οκτώβριο 1981 και παρουσιασμένα κατά την χρονολογική τους σειρά.

Όμως η Αμμόχωστος του Χαραλαμπίδη υπερβαίνει την ομώνυμη πολιτεία – γίνεται ολόκληρη η Κύπρος στη συγχρονική και διαχρονική της υπόσταση, και σε τελευταία ανάλυση ο ποιητής διερευνά την μοίρα όλου του ελληνισμού, προειδοποιώντας, παρακαλώντας, λαμπρύνοντας και ανασταίνοντας με τον λόγο του την πόλη του, το νησί του και την Ελλάδα ολόκληρη. Γλώσσα ισορροπημένη ανάμεσα στην συγκίνηση και στην ακρίβεια, ποιητικές εφευρέσεις παμπάλαιες και συνάμα ολόφρεσκιες, λόγος υπερρεαλιστικός και άκρα ρεαλιστικός και φυσικά όλα τα κατακτημένα στο γόνιμο ποιητικό του παρελθόν συντελούν ώστε η Αμμόχωστος Βασιλεύουσα να αποτελεί ένα από τα αρτιότερα ποιητικά βιβλία γιατί ο Κ. Χαραλαμπίδης, όπως και οι άλλοι κύπριοι ποιητές, ελληνικά και μάλιστα λαμπρά ελληνικά γράφουν και την ελληνική γλώσσα δοξάζουν.

Γ. Γιατρομανωλάκης

Από τη σειρά: Κυπριακά Τόμος Α΄

«Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Κύπρος», Αθήνα 1989

Τα ποιήματα του Κ. Χαραλαμπίδη μόνα τους καταβοούν τα χαρίσματά τους, δωρεά άνωθεν η επιγραμματικότητα του είναι γενική αρετή.

Απόδειξη άρτιας τεχνικής, η σύμπτυξη εικόνων, αισθήσεων και εννοιών, η σύντηξη στο τεχνικά απαραίτητο – όλα χωρίς εξαίρεση τα ποιήματα συνδυάζουν την δωρική εδώ, Ιωνική εκεί λιτότητα, με το ξάφνιασμα του απρόοπτου, ή κάπου την μόλις διαφαινόμενη πικρή ειρωνεία, γίνονται στιγμιαίοι διάπτοντες, αυγουσιάτικοι εδώ, του Γενάρη εκεί, που αντί να χάνονται στο κενό του απείρου, καρφώνονται στην ψυχή εκείνου που κοινωνεί μαζί του, «διαλύονται», σύμφωνα με την πρόθεση του τεχνίτη «σ' ό,τι νομίζει τελεσφόρο». Και τελεσφόρο στην περίπτωση αυτή δεν είναι άλλο από την αισθητική και την ηθική αγαλλίαση που δοκιμάζει με την ριπή αυτής της διαπυρωμένης Χάριτος ο κοινωνός.

Τέτοιες αρετές που πετυχαίνουν τέτοια άρτια καλλιτεχνικά αποτελέσματα, μαρτυρούν την ολοκληρωμένη γλωσσική καλλιέργεια του ποιητή και την οικειώσή του με όλα τ' αλληλοδιάδοχα επιστρώματα της προαιώνιας λαλιάς μας αλλά και την προσέγγιση του σε ξενόγλωσσες γραμματείες Ας προσθέσω, πως ο ποιητής κατάγεται από το μυθικό νησί Κύπρο, και τούτο δεν είναι ξένο με την άνηθσή του.

. . . . Ο Χαραλαμπίδης ζωογονεί την μαρασμένη και ασθενούσα νεοελληνική Ποίηση. Της ξαναδίνει με το πρέπον δέος το μεγάλο της ηθικό θεμέλιο, ένα νέο και σφριγηλό Ουμανισμό.

Τ.Κ. Παπατσώνης
Πρόλογος στην «Άγνοια του Νερού», 1967

Λογικά, η Κύπρος απομένει ο μόνος εξωελλαδικός χώρος από τον οποίο πια μπορούμε να προσδοκούμε μίαν άμεση ανανέωση της ποιητικής μας – ανανέωση ανάλογη με κείνες τις οποίες προσέφεραν κατά καιρούς στον νεότατον Ελληνισμό η Κρήτη, τα Εφτάνησα, η Αλεξάνδρεια, η Μικρασία

. . . . Οι βασικές αρετές του Κύπριου τεχνίτη πιστεύω πως έχουν σημαντικά στερεωθεί και πλουτιστεί. Η ήδη ζηλευτή επιγραμματικότητα του σαν να αποκτά ειδικότερο βάρος Το χιούμορ του, τόσο σπάνιο με τη μορφή της απεσταγμένης αφέλειας την οποία εκόμισε στην ποίησή μας ο αισθησιακός μυστικισμός του Παπατσώνη, έχει ασφαλώς κερδίσει σε άνεση και ευρωστία. Τούτη η νέα εκφραστική ευλυγισία τον σπρώχνει όχι σε πνευματώδεις ακροβασίες μα σε πνευματικές τόλμες σχεδόν ασύλληπτες για έναν ορθόδοξο πιστό.

. Ωστόσο το πιο αξιοσημείωτο στοιχείο της συλλογής μου φαίνεται πως είναι η δημιουργία μιας αινιγματικής ανθρώπινης μορφής ονόματι

Ριμάκο Θέλω να ελπίζω πως προοιωνίζει μια βαθύτερη ανανέωση της ποιητικής του Κυριάκου Χαραλαμπίδη – μακάρι και μια κυπριώτικη άνοιξη της ποίησής μας.

Γ. Π. Σαββίδης
«Το Βήμα», 28 Αυγούστου, 1973

Από την Κύπρο μας έρχεται μια σπουδαία έκπληξη: Ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης με το βιβλίο του «Το αγγείο με τα σχήματα». Η ποίηση αυτή έχει την έκταση του κορμιού μιας άγνωστης Κύπρου που είναι έτοιμη να ανακαλυφθεί και να εξερευνηθεί σα μέλος του πανάρχαιου και σύγχρονου Ελληνισμού. Θάλεγες πως δεν μπορούν να γραφτούν πια σήμερα, ποιήματα με τέτοιο άρωμα σοφίας, εκπληκτική πρωτοτυπία αντίληψης και πέρα ως πέρα παρθενική λεκτική διατύπωση. Τίποτα έτοιμο εισπραγμένο από το σωρό. Ούτε δυο λέξεις ταιριασμένες με τον τρόπο που έχεις συνηθίσει να τις ακούς ή να τις διαβάζεις. Αυτός εδώ ο ποιητής φτιάχνει πράγματι τον κόσμο απεξαρχής εφευρίσκοντας μια καινούργια ποιητική γλώσσα, σα ν' αντικρύζει για πρώτη ή πολλοστή φορά τα πράγματα και τους συνδυασμούς τους, όσα σημαντικά μπορεί μια σκέψη δυναμικά πρωτεϊκή αλλά και εξαιρετικά παιδευμένη να συγκρατήσει, απ' ό,τι ζωντανά σαλεύει μέσα στη νηφάλια εμπειρία της. Η φύση αυτής της ποιητικής προσφέρεται σε συνεχείς μυθοποιήσεις και αινιγματικούς χρησμούς απ' όπου αναδύεται μια συνταρακτική αίσθηση της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας μέσα απ' την αγωνία της Κύπρου, που μεταβάλλεται βαθμιαία και σταθερά σε αντίληψη του κόσμου και της ιστορίας των ανθρώπων που τον κατοικούν.

Νόρα Αναγνωστάκη
«Χρονικό '73»

«Μανάδες και φαντάσματα»
Ο Κώστας Σταματίου αρχίζει το δημοσίευσμά του («Τα Νέα» 25.11.1989), υπό τον πιο πάνω τίτλο, με τα εξής:

«Τον Χαραλαμπίδη προσέξαμε το 1982 με την πολύκροτη συλλογή του Αμμόχωστος Βασιλεύουσα. Ήταν μια αποκάλυψη.

«Ταυτίζοντας τη χαμένη, θαμμένη στην άμμο της τουρκικής πλημμυρίδας πόλη του, μ' όλο το άτυχο νησί και με τον σπασμένο εαυτό του, ο ποιητής κατάφερνε να βγάλει μέσα από τη ματοβαμμένη πραγματικότητα τολμηρούς και πρωτόγνωρους λυρικούς τόνους, μια φωνή – κραυγή – τραγούδι ερωτικό – διαμαρτυρία – λυγμό που όλα απογειώνονταν σε μια ελπίδα έγερσης κάποτε από τον τωρινό «ύπνο».

«Δύο είναι τα χαρακτηριστικά στοιχεία της νέας συλλογής». «Η εκφραστική ελευθερία και ποικιλία (αφήγηση πραγματικών περιστατικών με ηθελημένη πεζολογία. Στοιχεία ονειρικά, υπέρβασης, συνομιλίες με νεκρούς κ.α.). Υπαινικτικές ή και ευθείες αναφορές στην παράδοση από τον Όμηρο και τον Καβάφη και έως το δημοτικό τραγούδι, που το «οικειοποιείται» και το αναπαράγει (π.χ. «Μάνα με τους εννιά σου γιους»), και μάλιστα εκτάκτως, χρησιμοποιώντας εμβόλιμα και την κυπριακή τοπολαλιά».

«Δεν ξέρω αν εγώ είμαι ιδιαίτερα ευαίσθητος σ' ότι αγγίζει τη λατρεμένη Κύπρο, αλλά το βιβλίο με συγκλόνισε».

«Μα 'χει πεθάνει αιώνες ο Θεός»

Μ' αυτό τον πιο πάνω στίχο του Κυριάκου Χαραλαμπίδη τιτλοφορεί το δικό του σημείωμα ο Παντελής Μπουκάλας (εφημερίδα «Η Πρώτη» 2.12.1989) για το βιβλίο «Θόλος» του Κύπριου ποιητή.

«Βασίλης Μιχαηλίδης, Κώστας Μόντης, Κώστας Βασιλείου, Παντελής Μηχανικός, Κυριάκος Χαραλαμπίδης Η Κύπρος ποιεί με ύλη το διχασμό της – το να είναι και να μην είναι, να έχει και να την κατέχουν, να μιλά ελληνικά και να μην ακούεται, να χάνεται η φωνή της εν τη ερήμω της τηλεοπτικής «συμπαράστασης και συμπαράταξης», της ακίνητης μνήμης. Και στην Κύπρο, η ποίηση έχει πολλούς εραστές. Πάντα η γλώσσα να ξορκίζει το κακό, ν' αναπληρώνει, όσο δύναται, τη χωλή πράξη, να συνδουλίζει το όνειρο πάνω που σβήνει».

«Ένα καημό τραγουδάει πάντα, είτε στην «πανελλήνιο», είτε στη γλώσσα που μιλιέται στην Κύπρο σώζοντας τη μουσική και τα ρήματα των παλαιών: Το νησί που πάρθηκε – από τον Αττίλα, από το χρόνο που ψευτοεπουλώνει την πληγή στην επιδερμίδα και τη βαθαίνει στα σωθικά από τη συνήθεια και την αποδοχή».

«Σε ύλη επίκαιρη εδράζονται οι στίχοι του Χαραλαμπίδη», γράφει ο Παντελής Μπουκάλας. «Στο χαμό των αγνοουμένων και τον πόνο των εναπομεινάντων. Αλλά τα ποιήματά του, τα περισσότερα, δεν είναι παράγωγα κάποιας, δεδομένης άλλωστε, επάρκειας στις τεχνικές του λόγου ή τεχνητής συγκίνησης. Δεν φιλολογεί ο ποιητής, ούτε και αφήνεται στους διευκολυντικούς καμιά φορά ελεγειακούς τόνους. Ελέγχει το υλικό, ελέγχει το θυμό και την πίκρα του. Και σαρκάζει.

«Ακόμα κι όταν ο ποιητής επιλέγει τα έτοιμα, παραδομένα σχήματα, ένα δημοτικό λ.χ. για να δώσει μ' αυτά μορφή στη συγκίνησή του, καμιά εντύπωση ευκολίας δεν δημιουργείται. Θέλει πολύ μόχθο, πολλή γενναιότητα για να υποχωρήσει μέχρις αποσβέσεως το συγχρονικό ποιητικό «εγώ» μπροστά στη συλλογική φωνή του δούλεψε τα μοιρολόγια και τις παραλογές.

«Δεν μεταστοιχειώνεται εύκολα σε ποίηση η ιστορία, πολύ περισσότερο όταν η ψυχική και χρονική απόσταση είναι μηδενικής τάξεως».

«Δεν κλείνει ο Θόλος. Αφού και η πληγή της μνήμης και του χώματος δεν κλείνει. Αφού εκκρεμεί παραμένουν τα ερωτήματα:

Πόσος ακόμα θάνατος χρειάζεται να φτάσουμε κάπου επιτέλους; Πόσοι πρέπει ν' αφήσουν τ' όνομά τους κλειδί από κάτω απ' το χαλί της κόλασης; Πόσα ηχεία και σάλπιγγες αρμόζει να στολίζουνε σαν λάφυρα τους ναούς; Ποιό πέραμα φλέβας, ποιο δελφινιού σημάδι στο κορμί γεμίζει το ποτήρι του μαρτυρίου; Αισθήματα αναπάντητα για μερικούς αιώνες όσο της μεταβάσεως ο ύπνος θα διαρκεί»

Άλλες σύντομες αναφορές

Δεν είναι μόνο οι δυο αυτές κριτικές που αναφέρονται στο «Θόλο» του Χαραλαμπίδη. Στο «Βήμα της Κυριακής» (24.12.1989) διάφορες προσωπικότητες περιέλαβαν το βιβλίο αυτό ανάμεσα στα βιβλία της χρονιάς.

Ο Νίκος Ζίας αναφέρει για τον ποιητή του Θόλου ότι «προσθέτει ένα ακόμη πετράδι, λαμπερό και αιχμηρό, στο στεφάνι που τεχνουργεί για την πατρίδα του και τους αδικοχαμένους της. Ο Χαραλαμπίδης ανανεώνει την «πατριωτική» ποίηση δίνοντας της μian άλλη διάσταση ανθρωπιάς αλλά και μεταφυσικής».

Ο πανεπιστημιακός καθηγητής Γ. Μπαμπινιώτης γράφει:
«Συγκλονιστική είναι η ποίηση του Κύπριου ποιητή Κυριάκου Χαραλαμπίδη, εμπνευσμένη από την κατεχόμενη Κύπρο και τους αγνοουμένους. Ποιήματα όπως το «Παιδί με μια φωτογραφία» ή «από τα τείχη της Λευκωσίας», που μετουσιώνουν ποιητικά, με τραγικό μεγαλείο και σπάνια γλωσσική ένταση, το δράμα της Κύπρου, αξίζει να εισαχθούν στα γλωσσικά βιβλία με τα πρότυπα κείμενα της λογοτεχνίας μας».

Όλα αυτά είναι μικρή μόνο επιλογή από όσα εγκωμιαστικά μέχρι εβδόμου ουρανού γράφτηκαν για τον Κυριάκο Χαραλαμπίδη αυτό τον καιρό στην Ελλάδα, που πολλοί τον θεωρούν ως ένα από τους καλύτερους ζώντες Έλληνες ποιητές.

Κώστας Σερέζης
Παράγραφοι από την Αθήνα
Φιλελεύθερος 8.1.1990

Στις πέντε ως τώρα δημοσιευμένες ποιητικές συλλογές του, ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης δεν αφομοιώνει δημιουργικά μόνο το παράδειγμα του Καβάφη, του Παπατσώνη, της υπερρεαλιστικής ποίησης και άλλων

μεγάλων σταθμών της ελληνικής και παγκόσμιας λογοτεχνίας, αλλά και κατορθώνει να δημιουργήσει μιαν ιδιότυπη και συχνά πρωτάκουστη ελληνική ποιητική γλώσσα. Από το 1974 και μετά, φαίνεται να διαλέγει συνειδητά να γίνει, κυρίως εκφραστής ή σχολιαστής της ιστορικής πορείας του τόπου του. Η συνειδητοποίηση αυτή εκφράζεται, σε δοκιμιακά και ποιητικά του κείμενα, ήδη από τα τέλη του 1974, ενώ στα επόμενα χρόνια, η στάση αυτή φαίνεται να έχει ωριμάσει εντελώς, και από το 1979 ως σήμερα αγωγός του «ιστορικού» ποιητικού ήθους που γίνονται οι φιλόδοξες, αλλά και εξαιρετικά ενδιαφέρουσες μεγάλες συνθέσεις του. Η Αμμόχωστος Βασιλεύουσα (1982), είναι καιρός, νομίζω, να αναγνωριστεί ως ένας από τους σπουδαιότερους σταθμούς της νεοελληνικής ποίησης της κατηγορίας της ύστερα από το Άξιον Εστί του Ελύτη.

Γ. Κεχαγιόγλου
Η Λέξη Τεύχ. 85 – 86
Ιούλιος – Αύγουστος 1989

Ανάμεσα σε εκείνα και σε αυτά, δηλαδή στα χειμαρρώδη και τα ακατάσχετα, δεν στέρεψε η ποιητική κλεψύδρα του Σεφέρη. Αλλά ευτύχησε να αναπτυχθεί, σε μια οργανική και γηγενή συνέχεια. Τέτοια ανεξάρτητη συνέχεια υπήρξε για τη συγκυρία της επόμενης ιστορικής στιγμής της Κύπρου η συλλογή Αμμόχωστος Βασιλεύουσα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη.

Δεν μιλώ εδώ για σχέση ακολουθίας ή υπέρβασης μιας μαθητείας. Ο Χαραλαμπίδης, με άλλα λόγια, δεν ακολουθεί τη σταθερά που ακολουθεί ελεύθερα ο Λορεντζάτος και υπερβαίνει βίαια ο Σινόπουλος, που τη διαχέει ο πληθωρικός Φραγκόπουλος και τη σηματοδοτεί με εγκράτεια και πάλι ο Παυλόπουλος. Και όπως στη σπουδή αυτή δεν έγινε συσχέτιση του λόγου του Σεφέρη με τα αντίστοιχα «ιστορικά» ποιήματα της πρώτης και της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς μας, έτσι και ο Χαραλαμπίδης δεν σχετίζεται με την ανάλογα επίκαιρη, πλούσια αντιστασιακή λογοτεχνία του κυπριακού αγώνα. Μέσα απ' τον αγώνα αυτόν, που δεν τον παραπλέει, αναπήδησε δυνάμει ένας μείζων ποιητής. Τον ακούς και δεν θυμάσαι τον Σεφέρη, παρά μέσα από τις αναλογίες τους τις βαθιές διαφορές με τον Σεφέρη. Χρησιμοποιεί και αυτόν την πολιτιστική διαστρωμάτωση, αλλά την ανακαλεί σαν μνήμη που δεν έσβησε. Και η μνήμη του δεν είναι παρά πρόσφατη ανάμνηση ενός έρωτα και ενός γραμμάτιου της ιστορίας που δεν έληξε. Η «ιστορική» του ποίηση είναι ποίηση λοιπόν ερωτική και ταυτόχρονα συμφέρουσα. Ένα διαρκές δούναι – λαβείν με ανταλλαγές από μηνύματα προς της χαμένη του πατρίδα. Και όλα αυτά με τη ρητορική του ή την καλλιτεχνική του πανουργία: με αποστροφές, περιστροφές, τεχνάσματα, ειρωνεία. Μια ποίηση που μέσα απ' α περιστατικά και τα

επίκαιρα, προσβλέπει σ' ένα όραμα. Εδώ είναι που ακούγονται και πάλι, όπως πίσω απ' την καππαδική γλώσσα του «Πάρθεν», πράγματα συμπαθητικά, δικά μας. Γραιοικά.

Φυσικά, με όλα τα ρίσκα αλλά και με αυτά τα πρόσβαρα δεν χάνεται το ποίημα – ιστορία του Χαραλαμπίδη. Αλλά αναπαράγεται πληθωρικά και πέρα από τη συλλογή του Αμμόχωστος Βασιλεύουσα, ιδιαίτερα με τα μεταγενέστερα ποιήματα που εμπνέεται απ' τις πτυχές των αγνοουμένων. Όπου αποθησαυρίζεται και ενσωματώνεται οργανικά, και όχι πλέον χωριστά ή γραφικά, πίσω απ' την ανθρώπινη εκδοχή του δράματος, μέσα στην «Κοινήν Ελληνικήν Λαλιά» και η πολύτιμη «αρχαϊκή» λαλιά της Κύπρου.

Γιάννης Δάλλας
Πλάγιος Λόγος 1988